

Sosiaali- ja terveysministeriö

Selvityshenkilöryhmä asiakkaan valinnanvapautta sekä monikanavarahoituksen yksinkertaistamisen selvittämistä varten

PL 33

00023 Valtioneuvosto

Viite: Kuulemistilaisuus asiakkaan valinnanvapaudesta ja monikanavarahoituksen yksinkertaistamisesta, Säätytalo 4.4.2016

Valinnanvapaus tarvitaan myös vammaispalveluihin

Kehitysvammaliitto esittää näkemyksensä asiakkaan valinnanvapaudesta kehitys- ja puhevammaisten sekä autismin kirjon ihmisten näkökulmasta.

Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 40 000 kehitysvammaista ja noin 65 000 puhevammaista henkilöä.

Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja sekä edistää alan tutkimusta. Liitto edustaa 94 jäsenorganisaatiota – kuntayhtymiä, kuntia, seurakuntia, rekisteröityjä yhdistyksiä ja säätiöitä – sekä yksityisiä ihmisiä. Liiton jäsenet tekevät kehitys- ja puhevammaistyötä tai toimivat muuten vammaisten henkilöiden hyväksi.

Valinnanvapaus sosiaalihuollossa ja vammaispalveluissa

Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) tavoitteena on tukea ja edistää ihmisten osallisuutta, omatoimisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa yhteiskunnassa ja omassa palveluprosessissaan sekä tarkastella palvelukokonaisuutta asiakkaan tarpeista käsin. Lisäksi Suomen allekirjoittama ja piakkoin ratifioitava YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus korostaa vammaisten henkilöiden osallisuutta kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa sekä oikeutta tehdä itseään koskevia päätöksiä.

Selvityshenkilöryhmä toteaa väliraportissaan, että sosiaalihuollon erityislakeja koskevat valinnanvapauskysymykset selvitetään erikseen ja niistä päätetään jatkotyössä. **Pidämme vammaisten henkilöiden osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja itsemääräämisoikeuden kannalta välttämättömänä, että valinnanvapaus mahdollistetaan myös sosiaalihuollossa ja vammaispalveluissa.**

Valinnanvapautta tulee tarkastella laajemmassa merkityksessä kuin pelkästään palvelun tuottajan valintana. Kehitys- ja puhevammaisten sekä autismin kirjon ihmisten kannalta valinnanvapaus muodostuu ensisijaisesti siitä, millaisia tosiasiallisia valinnanmahdollisuuksia heillä on jokapäiväistä elämäänsä, elämäntapaansa ja elä-

mänkulkuaan koskeviin asioihin. Esimerkiksi ryhmämuotoisissa asumispalveluissa palvelun tuottajan valintaa tärkeämpää on vammaisen henkilön mahdollisuus valita asuinpaikkakuntansa, asumismuotonsa, asuinkumppaninsa, oma päivärytymensä, omat mielenkiinnon kohteensa jne. Vammaisten henkilöiden valinnanvapauden toteutuminen siis testataan joka päivä, ei vain palvelun tuottajaa valittaessa.

Tuki päätöksentekoon

Suurin osa kehitys- ja puhevammaisista ihmisistä tarvitsee tukea pystyäkseen tekemään valintoja ja päätöksiä: he tarvitsevat tukea tiedon vastaanottamisessa, käsittelyssä, oman mielipiteen muodostamisessa ja sen ilmaisemisessa, päätösten seurausten ymmärtämisessä sekä oman tahdon toteuttamisessa. Vammaisen henkilön on voitava käyttää valintojen ja päätösten tekemisessä hänelle soveltuvaa viestintä- ja kommunikaatiokeinoa, kuten puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiomenetelmää tai selkokieltä.

Nyt valmisteltavassa valinnanvapausjärjestelmässä on varmistettava, että siitä hyötyvät myös ne vammaiset henkilöt, jotka eivät pysty tekemään valintoja itsenäisesti. **Oikeus valinnanvapauden harjoittamiseen on turvattava YK:n vammaisyleissopimuksen 12 artiklan edellyttämällä tuetulla päätöksenteolla sekä holhouslainsäädännön muutoksilla.** Edunvalvonnasta ja tuetusta päätöksenteosta on kehitettävä järjestelmä, joka tukee päämiehiä jokapäiväisen elämän valintojen tekemisessä. Nykyisellään edunvalvonta koskee pääsääntöisesti vain päämiehen taloudellisia asioita.

Henkilökohtainen budjetointi

Henkilökohtainen budjetointi on palvelujen järjestämisen tapa, jossa palvelujen käyttäjä saa enemmän päätösvaltaa omista palveluistaan. Henkilökohtaisella budjetoinnilla halutaan mahdollistaa ihmisten aktiivinen osallistuminen omassa elämässään sekä omien palvelukokonaisuuksiensa suunnittelussa ja toteutuksessa: asiakas on keskiössä suunnittelemassa oman elämänsä kannalta tarpeellisia, mielekkäitä ja tarkoituksenmukaisia palveluja.

Henkilökohtaisessa budjetoinnissa asiakkaalle muodostetaan hänen avun ja tuen tarpeidensa sekä tuen ja palvelujen kustannusten pohjalta määritetty henkilökohtainen budjetti. Näin tehdään näkyväksi se taloudellinen resurssi, joka on käytettävissä tietyn henkilön palvelujen järjestämiseen. Kun käytettävissä oleva resurssi eli henkilökohtaisen budjetin suuruus tiedetään, asiakas voi suunnitella yhdessä työntekijän kanssa, miten resurssi olisi mielekästä käyttää, jotta palvelut ja tukitoimet vastaisivat asiakkaan toiveita ja tarpeita ja tukisivat omaehtoista elämää.

Menettely lisää tutkitusti palvelujen käyttäjien vaikutus- ja valinnanmahdollisuuksia palveluiden suunnittelussa ja hankinnassa ja mahdollistaa palvelujen yksilöllisen räätälöinnin. Henkilökohtaisilla budjeteilla hankitut palvelut kohdistuvat kustannusvaikeasti ihmisten todellisiin tarpeisiin. Henkilökohtaisen budjetoinnin järjestelmä ja sen myötä saavutetut joustavammat tukimuodot ovat parantaneet ihmisten kokemusta saamistaan palveluista. Vammaiset ihmiset ovat henkilökohtaisen budjetoinnin myötä saaneet enemmän päätäntävaltaa elämästään ja palveluistaan.

Selvityshenkilöryhmä toteaa väliraportissaan, että jatkotyön yhteydessä selvitetään muun muassa henkilökohtaisen budjetoinnin soveltamista valinnanvapauden toteuttamiseen. Kehitysvammaliitto toteutti Kehitysvammaisten Palvelusäätiön kanssa vuosina 2010–2013 maamme ensimmäisen vammaispalvelujen henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilun (http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tiedan_mita_tahdon_loppuraportti_nayttoresoluutio.pdf). Kehittämisen- ja tutkimustulostemme valossa **pidämme henkilökohtaisen budjetoinnin hyödyntämistä tärkeänä asiakkaan valinnanvapauden toteuttamisessa esimerkiksi vammais- ja vanhuspalveluissa.**

Erityispalvelujen maksuttomuus

Selvityshenkilöryhmä toteaa väliraportissaan, että asiakkaan omavastuuosuus ei saa muodostua asiakkaiden yhdenvertaisuutta vähentäväksi tekijäksi valinnanvapauden toteuttamisessa. Hallituksen jo toteuttamilla ja suunnittelemissa leikkauksilla ja asiakasmaksujen korotuksilla on merkittäviä vaikutuksia pienituloisten vammaisten henkilöiden toimeentuloon. **Vammaispalvelujen tulee säilyä käyttäjilleen maksuttomina myös valinnanvapausjärjestelmän piirissä, eivätkä järjestelmään sisällytettävien muiden palvelujen asiakasmaksut saa nousta.** Asiakasmaksut eivät saa asettaa palveluiden käyttäjiä eriarvoiseen asemaan maksukykyensä mukaan, eikä niistä saa muodostua estettä palveluiden käytölle ja valinnoille.

Palvelujen laadun varmistaminen

Asiakkaalle on olennaista, että hän voi palvelujen tuottajatahosta riippumatta luottaa tarjolla olevien palvelujen laatuun. **Valinnanvapausjärjestelmässä palvelun tuottajille asetettavat vaatimukset tulee määritellä erittäin huolellisesti, koska ne vaikuttavat suoraan palvelun käyttäjän saamaan palvelun laatuun.** Palvelun tuottajille asetettavien laatuvaatimusten tulee olla julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoille yhdenmukaiset.

Keskeinen osa palvelun laatua on luonnollisesti se, että avusta tai tuesta palveluntuottajalle määritettävä korvaus perustuu asiakkaan avun ja tuen tarpeiden huolelliseen selvittämiseen ja että tässä prosessissa on kuultu asiakkaan oma näkemys palvelutarpeestaan.

Järjestelmään tulee sisällyttää palvelujen laadun seuranta ja raportointi ja hyvien hoito- ja palvelukäytäntöjen noudattaminen. **Asiakkaille suunnattujen palveluntuottajia koskevien vertailujärjestelmien saavutettavuus ja käytettävyys tulee varmistaa eri käyttäjäryhmien kannalta.**

Asiakkaan valinnanvapauden toteutuminen yhdenvertaisesti eri puolilla maata on turvattava. Harvaan asutuilla alueilla valinnanvapauden toteuttaminen edellyttää palvelujen vahvaa yksilöllistä räätälöintiä.

Helsingissä 11.4.2016

KEHITYSVAMMALIITTO RY.

Marianna Ohtonen
Toiminnanjohtaja

Susanna Hintsala
Yksikön johtaja

Lisätiedot Yksikön johtaja Susanna Hintsala
puh. 040 741 6179
susanna.hintsala@kvl.fi

Tiedoksi Perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula, STM
Erytisavustaja Hanna-Maija Kause, STM
Erytisavustaja Eeva Salmenpohja, STM
Alivaltiosihteeri Tuomas Pöysti, STM
Ylijohtaja Outi Antila, STM
Ylijohtaja Kirsi Varhila, STM
Eduskunnan Vammaisiasiain yhteistyöryhmä (VAMYT)